

Erfvogels

in beeld 2012

Inhoud

Voorwoord pagina 2

Erven als vogelparadijs pagina 3

Torenvalk pagina 4 - 6

Agrarische Natuurvereniging
Wierde en Dijk pagina 7

Kerkuil pagina 8 - 10

Agrarische Natuurvereniging
Lopikerwaard pagina 11

Boerenzwaluw pagina 12 - 14

Anna's tuin: van weiland
naar vogelparadijs pagina 15 - 18

Broedseizoen 2011 pagina 19

Steenuil pagina 20 - 22

Spreeuw en vink pagina 23

Landschapsbeheer pagina 24 - 25

Agrarische Natuurvereniging
Vallei Horstee pagina 26

Ooievaar pagina 27

Voor de jeugd pagina 28 - 29

Ransuil pagina 30

Vragen en suggesties pagina 31

Colofon pagina 31

Maatwerk voor vogels, door mensen!

Zeist, voorjaar 2012

Deze vierde editie van 'Erfvogels in beeld' laat tal van voorbeelden zien van mensen die de natuur op hun erf, in hun regio verbeteren. Vaak al jarenlang. Weet u wat me opvalt wanneer je de praktijkvoorbeelden van al deze mensen leest? Het zijn mensen met passie en veel deskundigheid, die in staat zijn om 'maatwerk' te leveren. Kijkend door de ogen van de vogels doen ze de goede dingen, die bij henzelf, hun erf, het landschap passen. Als landelijke natuurbeschermingsorganisatie steunt Vogelbescherming Nederland dit werk onder andere met informatiemateriaal zoals deze 'Erfvogels in beeld'.

We zijn ook met mensen daadwerkelijk actief. Het Servicecentrum van Vogelbescherming beantwoordt vragen die via onze website of telefonisch binnenkomen. Een bijzondere plaats nemen onze tuinvogelconsulenten in. Deze deskundige vrijwilligers adviseren tuin- en erf-bewoners bij het maken van een eerste opzet voor een vogelvriendelijker ontwerp en beplantingsplan van hun woonomgeving. Hun advies vergemakkelijkt voor u de stap naar een tuinontwerpbureau, provinciale landschapsbeheerorganisatie, hovenier of uitvoering in eigen beheer. Advies 'op maat' van ons Servicecentrum of een van onze tuinvogelconsulenten, iets voor u?

Veel leesplezier,

Fred Wouters
Directeur

Huismus Jolke Altenburg

Erven als vogelparadijs

Lisette Kromwijk is sinds 2009 één van de ruim vijftig tuinvogelconsulenten van Vogelbescherming Nederland. Ze werkt bij Natuurmonumenten. "In mijn vrije tijd inventariseer ik vogels. Toen ik in het blad van Vogelbescherming de oproep zag voor tuinvogelconsulenten heb ik me meteen opgegeven."

Van waterbadje tot vogelbos

"Bij mijn eerste opdracht als tuinvogelconsulent viel ik gelijk met mijn neus in de boter. Het ging om een groot erf met een aangrenzend stuk weiland. Dus ik heb me heerlijk uit kunnen leven. Naast de kleinschalige tips voor waterbadjes en nestkasten, waren ook grotere veranderingen mogelijk zoals een geriefhoutbosje, ingericht met voor vogels interessante bomen en struiken.

De meest gestelde vragen zijn: hoe zorg ik dat de vogels in mijn tuin betere schuilmogelijkheden hebben tegen de buurkatten, hangen mijn vogelkastjes wel goed en wat kan ik doen om nog meer vogels in mijn tuin of op mijn erf te krijgen? Tuinbezitters zijn soms huiverig voor een 'wilde' uitstraling van hun tuin. Maar vogels houden juist van tuinen die bijvoorbeeld niet té netjes

winterklaar zijn gemaakt.

Op erven is daarvoor meer ruimte. Er ligt altijd wel een stukje uit het zicht dat een beetje mag verruigen om insecten aan te trekken. Ik vind het een uitdaging om te achterhalen wat de streekeigen struiken en bomen zijn en welke landschapselementen er passen.

Als mensen een tuinadvies aanvragen komt al snel hun favoriete tuinvogel naar voren. Hoog scoren zangvogels zoals de heggemus 'omdat hij zo mooi zingt', of de huismus 'vanwege de nostalgische gevoelens die zo'n familie oproept'. Helaas zijn soorten waar ik erg enthousiast van word, zoals de boeren- en de huiszwaluw, soms minder gewenst. De oude veeschuur heeft bijvoorbeeld een luxe bestemming gekregen. In zulke gevallen voelt mijn bezoek extra nuttig, omdat ik de bewoners kan proberen te overtuigen dat ze zich gelukkig mogen prijzen met de zwaluwen op hun erf.

Ik hoop dat ik over een aantal jaren in mijn omgeving rond kan rijden en kan genieten van mooie groene erven. Dat al die erven mede deel uitmaken van een ecologische verbinding tussen natuurgebieden. En dat ik dan trots kan denken: daar heb ik als vrijwilliger toch mooi mijn steentje aan bijgedragen!"

foto: Simone Best

**'Ik zie het
tuinvogel-
consulentschap
als ultieme kans
om mensen te
helpen van
hun tuinen
vogelparadijsen
te maken.'**

Lisette Kromwijk

De jacht van de torenvalk

Bijna iedereen in Nederland kent hem; de torenvalk, de kleine sierlijke valk die zo vaak biddend boven de wegberm te vinden is. Hij vliegt, maar blijft op dezelfde plaats. Hij wacht en loert en pats, daar schiet hij naar beneden, in het gras. Vaak komt hij weer naar boven met lege klauwen, maar af en toe is het raak en heeft 'ie een muisje te pakken.

Aan het bidden, eigenlijk stilstaand vliegen, herkennen we de torenvalk direct. Torenvalken zijn daarin echter niet uniek. Andere 'bidders' zijn bijvoorbeeld ijsvogels, sterns, doortrekkende visarenden en overwinterende ruigpootbuiszeters. Zelfs buiszeters staan soms te bidden, vooral bij harde wind.

Bidden voor de kost

De torenvalk is een echte voedspecialist; zijn menu bestaat voor 92 % uit veldmuizen. Die kan hij op twee manieren bemachtigen. Het meest spectaculair is het bidden. De andere jachttechniek is vanuit een zitpost de omgeving afspeuren. Welke methode hij toepast, hangt af van

de zichtbaarheid van muizen en de weersomstandigheden.

In de zomer heeft een torenvalk acht muizen per dag nodig. Bidden levert gemiddeld vijf muizen per uur op, tegen één muis per tien uur vanaf een zitpost. In het hoge gras zijn de muizen namelijk vanaf een paal Iniet te zien. 's Winters zijn muizen minder actief maar wel beter zichtbaar door de lagere vegetatie. De torenvalk heeft dan vier muizen per dag nodig. Met bidden kost hem dat twee uur en vanaf een uitkijkpost twaalf uur. Vanaf een uitkijkpost kan de torenvalk 's winters dus nooit genoeg voedsel vangen omdat het te kort licht is. De torenvalk gaat alleen op een paal zitten wanneer harde wind of neerslag het bidden onmogelijk maakt.

Kop in de wind

De torenvalk heeft een vaste manier waarop hij te werk gaat. Meestal heeft een vogel bepaalde stukjes land waar hij graag jaagt. Daar vliegt hij naartoe. Vervolgens draait hij zijn kop in de wind en begint met bidden. De clou van het bidden is dat de vogel

net zo hard vooruit vliegt als de wind hem achteruit blaast. Zonder wind of met een te harde wind lukt het dus niet. Het lichaam danst enigszins op de wind, maar zijn kop staat volkomen stil. Hierdoor is de torenvalk uitstekend in staat om de grond onder zich af te speuren naar muizensporen. Muizen urineren veel en hun urine weerkaatst ultraviolet licht. In tegenstelling tot mensen kunnen torenvalken dit ultraviolette licht zien. Ze herkennen dus de recent gebruikte muizenpaadjes aan muizenpies. De torenvalk hoeft dan alleen nog maar te wachten tot er weer een muis langs komt.

Gefaseerd maaibeheer helpt

Voor de torenvalk is de veldmuizenstand waarschijnlijk de belangrijkste factor voor het wel of niet slagen van het broedseizoen. Veel muizen wil echter niet zeggen dat die muizen gepakt kunnen worden. Een groot muizenaanbod in hoge begroeiing helpt de torenvalk niet. Ze zien geen looppaadjes en al helemaal geen muizen. Torenvalken zoeken dan ook graag boven

Torenvalk man Xander Sales

pas gemaaide terreinen naar eten. De muizen hebben echter een voorkeur voor wat langer gras. Een aantrekkelijk landschap voor muizen én torenvalken bestaat dan ook uit een afwisseling van lange en korte vegetatie. Dat creëer je met gefaseerd maaibeheer: een deel van de vegetatie blijft ongemaaid, dit deel wordt bij de volgende maaibeurt meegenomen. Bij gevarieerde graslengten op korte afstand van elkaar kunnen zoogdieren, ongewervelde dieren en torenvalken een goed bestaan vinden.

Werkgroep Roofvogels Nederland

De Werkgroep Roofvogels Nederland is een landelijke werkgroep met honderden vrijwilligers. De WRN werd in 1982 opgericht om een einde te maken aan de vervolging van roofvogels. Hoewel alle roofvogels wettelijk zijn beschermd, hebben ze het zwaar te verduren. Bijvoorbeeld door vergiftiging of verstoren van nesten. De WRN zet zich ervoor in deze misstanden te beëindigen en uit te dragen dat roofvogels recht hebben op hun plaats in de natuur. Onderzoek, publicaties en voorlichting zijn vanzelfsprekend onderdeel van de WRN-activiteiten.

www.werkgroeproofvogels.nl

Jouke Altenburg

Gefaseerd maaibeheer in de praktijk: het lichtgroene gras is net gemaaid.

Oase aan de stadrand

Ria en Menno Selles wonen met hun drie kinderen in een voormalige boerderij onder de rook van Zwolle. Toen ze hier vijftien jaar geleden kwamen wonen wisten ze al dat het tijdelijk zou zijn. Hun boerderij staat namelijk precies op de plek waar de nieuwe snelweg Zwolle – Hasselt gepland is. En dat niet alleen, achter de schapenstal rukt de nieuwbouw van de stad op.

'Ons volgende huis moet net zo'n mooi erf en volop vogels hebben.'

Ria Selles

Met spijt in het hart gaan Ria en Menno hier straks vertrekken. "We houden van natuur en zijn hier gaan wonen voor de vrijheid die we hebben. Als hobbyboeren hebben we hier alles wat we willen en we hopen dat de kinderen er ook iets van meekrijgen."

In een monumentale populier langs de weg heeft vrijwilliger Jan van Dijk een torenvalk kast opgehangen. "Het hele jaar door zien we de vogels rondom de boerderij.

Dit jaar hadden we vijf jongen, dankzij een goed muizenjaar. Meestal hebben we er vier."

Ook al wisten Ria en Menno dat het tijdelijk was, toen ze hier kwamen wonen hebben ze wel hun erf aangeplant. Met wilgen en fruitbomen. De wilgensingel - die er al was - lieten ze intact. "Een volgende keer zouden we het anders doen en bijvoorbeeld kiezen voor hoogstamfruitbomen en knotwilgen in plaats van treurwilgen," denkt Menno hardop.

Dat die volgende keer komt is zo goed als zeker. "We zijn op zoek naar iets vergelijkbaars, waar we weer even vrij kunnen wonen. Met dieren om te houden, een mooi natuurlijk erf en hopelijk weer volop vogels om ons heen. We voelen ons erg bevoorrecht om zo te mogen wonen," aldus Ria.

Jonge torenvalken Han Bouwmeester

foto: Hans Peeters

Foto: Joke Altenburg

Agrarische Natuurvereniging Wierde en Dijk Erven in geuren en kleuren

Wie ruimte liefheeft, komt in Noord-Groningen volop aan zijn trekken. Immense akkers strekken zich hier uit onder imposante luchten. Met her en der oases van groen; de boerenerven. Dat laand miet al zien kleuren, zong de Groningse poëet Ede Staal. Het wordt nog kleurrijker. Daar zorgt Wierde en Dijk wel voor. En de 260 leden, boeren én burgers, die deze vereniging voor agrarisch natuur- en landschapsbeheer telt.

Wierde en Dijk is een club van aanpakkers, zo blijkt wel uit het enthousiasme van Trudy van Wijk. Vanuit haar bedrijf 'de Groninger klei' is zij voor de vereniging actief. "Sinds de oprichting, in 1999, zijn er al heel wat mooie initiatieven van de grond gekomen. Variërend van natuurvriendelijk slootbeheer tot allerlei maatregelen voor akkervogels." Voorjaar 2011 startte, met financiële steun van Vogelbescherming, het kleurrijke project 'Voedsel voor ervvogels'. Zaai overhoekjes in met een zaadmengsel en je slaat meerdere vliegen in één klap. Het erf wordt bloemrijker; met de gelokte vlinders en andere insecten plezier je de insectenetende vogels; na de bloei vinden mezen of vinken er zaden; en uilen weten de muizen te waarden die in de overhoekjes gedijen.

Midden tussen de bloemen

Voor Joke en Jurtko Boerma uit Rottum is het zaaigoed een welkome aanvulling op een toch al uitbundig 'natuurerf'. De op de wind wiegende zonnebloemen langs hun akkers zijn nog maar een voorspel. Het erf is rijk aan bloemen, bomen, hagen, insecten én vogels. Vol trots toont Jurtko de 'Groninger zoete kroon' en andere doorleefde fruitbomen. Dat al het valfruit 's winters in de smaak valt bij kramsvogels behoeft geen betoog! Lijsters, spreeuwen en andere bes-liefhebbers kunnen terecht in de Gelderse roos, lijsterbes en vlier. Deze struiken omzomen de meterslange compostheuvels voor zijn akkers.

Op termijn wil Jurtko kunstmest overbodig maken. "Compost geven gaat over leven," luidt zijn filosofie. Alles zoveel mogelijk in harmonie met de natuur. Daartoe dienen ook de kleurrijke akkerranden met een uitgekende selectie grassen, bloemen en kruiden. De boerenzwaluwen vliegen goedkeurend boven dit insectenparadijs. Maar de insecten moeten ook luizen en schimmels in de gewassen bestrijden en chemische middelen overbodig maken. Dat wordt nu getest. Samen met Wierde en Dijk. Vanuit de graanvelden roepen de kwartels instemmend.

Trudy van Wijk en Jurtko Boerma

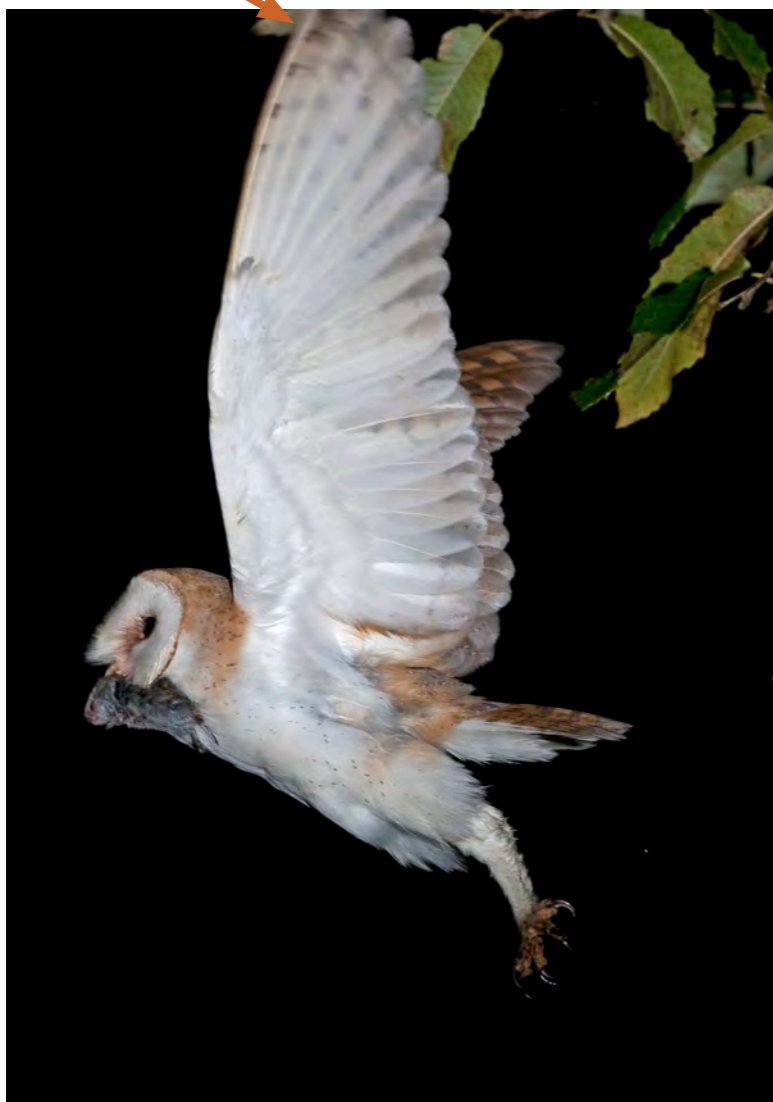
foto: Paula Huijgen

'Zaai overhoekjes in met een zaadmengsel en je slaat meerdere vliegen in één klap.'

Trudy van Wijk

Man en vrouw kerkuil: zoek de verschillen

Overdag kunnen kerkuilen soms urenlang onbeweeglijk stil zitten op een balk op een donkere plek in de nok van de schuur. De hartvormige gezichtssluiers zijn dan naar binnen gevouwen en de donkere ogen zijn dichtgeknepen tot een spleetje. Zo blijft deze meest nachtelijke uil zijn omgeving ook overdag goed in de gaten houden.

De vleugelband is onderbroken André Eijkenaar

Kerkuil André Eijkenaar

Door zijn uitstekende gehoor en goede gezichtsvermogen is het bijna niet mogelijk een kerkuil ongemerkt te benaderen. Wanneer vreemden de schuur binnenkomen, verdwijnen ze snel achter het dakbeschot, in een donker hoekje of in de nestkast. Alleen als een van de bewoners de schuur binnenkomt of daar aan het werk is, blijven de uilen meestal zitten. Ze kennen de hele familie en andersom is dat ook het geval.

Maar hoe is op zo'n afstand het verschil tussen mannetje en vrouwtje te zien? Meestal zijn er kleurverschillen. In de praktijk blijkt dat de zeer lichte (witte) kerkuilen mannetjes zijn en de donkere de vrouwtjes. Dat wordt in de broedperiode door de erfbewoners vaak bevestigd: 'de donkere uil zit in de nestkast en er vliegt een lichtere in de

schuur'. Wanneer bij nestkastcontrole een oudervogel bij de jongen wordt aangetroffen geeft de broedvlek uitsluitsel over het geslacht. Met deze kale plek op de buik verwarmt het vrouwtje namelijk de eieren.

Vleugelband is het geheim

Jarenlang zijn bij het ringen van jonge en volwassen kerkuilen allerlei metingen gedaan aan snavel, kop, klauw, vleugel en lichaam. Bij jonge uilen is de vleugellengte een maat voor de leeftijd. Het gewicht van de jonge en de volwassen uilen zegt iets over de conditie van de vogels. Maar het uiterlijke verschil tussen man en vrouw kerkuil bleef een onbeantwoorde vraag.

Tussen 2005 en 2010 werden 240 dode kerkuilen (meest verkeersslachtoffers) ver-

zameld door vrijwilligers. Anatomisch werd het geslacht van deze uilen vastgesteld. De dieren werden ook nauwkeurig gemeten. In de meeste gevallen waren de vleugels van de wijfjes langer dan die van de mannetjes, maar er was ook overlap, net als bij alle andere metingen.

Uiteindelijk ontrafelde de vleugeltekening het geheim. Mannetje en vrouwtje kerkuil hebben bij gesloten vleugels subtiele verschillen in de breedte van de bandjes op twee vleugelveren. Dat is echter wel een kenmerk voor specialisten. Een beter waarneembaar verschil is te zien in de banden, die als strepen over de gespreide vleugels lopen. Bij het vrouwtje lopen die banden egaal door. Bij het mannetje zijn die banden onderbroken en bovendien iets smaller.

Vrouwtje kerkuil, te herkennen aan de doorlopende donkere vleugelband.

Stichting Kerkuilenwerkgroep Nederland

Na de strenge winter van 1979 was de kerkuilpopulatie van ons land ingezakt tot rond de 100 broedparen. Dankzij de inzet van ruim 1000 vrijwilligers, die meer dan 10.000 kerkuilkasten beheren en controleren, heeft de populatie zich weten te herstellen tot rond 2500 broedparen nu. Veel werkgroepleden zijn ook actief met het geven van lezingen en gastlessen. Deze educatieve activiteiten vergroten het draagvlak voor het beschermingswerk. De vrijwilligers zijn georganiseerd in 17 regio's, die verenigd zijn in de Stichting Kerkuilenwerkgroep Nederland.

www.kerkuil.com

'In het open landschap van het Hoge Land zijn de erven vaak oases voor vogels.'

André Eijkenaar

André Eijkenaar en Reina Boels-Feikens Paula Huigen

Zendeling voor natuur

Bonifatius had er een vette kluit aan: de noorderlingen bekeren! De heilige eik moest plaats maken voor de Christelijke boodschap. Met eenzelfde zendingsdrang, maar een andere boodschap, opereert André Eijkenaar in het Groningse veld. Hij laat geen mogelijkheid onbenut zijn liefde voor de natuur over te brengen. Op scholen, tijdens buurtlezingen of in zijn advieswerk voor Landschapsbeheer Groningen. Als vrijwilliger behartigt André de belangen van de kerkuil in de provincie. Bovendien is hij een meer dan verdienstelijk natuurfotograaf. Al deze kwaliteiten zet hij in voor zijn missiewerk. Voor een natuurlijker landschap en voor erven met een rijke flora en fauna.

"In het open landschap van het Hoge Land zijn de erven vaak oases voor vogels. Hier vind je nog de historische 'slingertoenen'. Tuinen rond monumentale boerderijen, aangelegd in Engelse landschapsstijl. Sinds 1999 voert Landschapsbeheer Groningen een herstelproject uit voor deze vaak verwaarloosde tuinen. Dat worden weer pareltjes in het landschap."

Zijn kerkuilenwerk brengt André veelvuldig op erven. Nestkasten installeren, inspecteren, onderhouden, er is altijd veel te doen. "Ik kijk altijd naar de bredere verbanden, naar de onderlinge relatie van plant en dier in hun omgeving. Licht een mogelijke locatie voor de kerkuil bijvoorbeeld niet te dicht bij een drukke weg? Is er voldoende voedselrijk achterland? Soms moet ik een verzoek om een kast afwijzen. Maar dan kom ik wel met alternatieven. Een torenvalkkast bijvoorbeeld."

Eén van André's geliefde erven ligt in het meer besloten landschap van Westerwolde. In een monumentale schuur plaatste hij in 2005 een kast, die al het jaar daarop door kerkuilen werd bewoond. De boerderij ging eind 2009 naar nieuwe eigenaars, die de uilen eveneens een warm hart toedragen. Reina Boels-Feikens bouwde zelfs een muizenruiter, "had ik gelezen in de Erfvogelnieuwsbrief!" Met deze voorziening help je de uilen aan muizen, van belang in periodes met strenge vorst en langdurige sneeuw.

Reina en haar man Henk zijn druk bezig om van hun stek een paradijs te maken. Langs hun erf zijn al besdragende heesters aangeplant. Over de soorten adviseerde André. Verder is er van alles gedaan dat een erf tot een vogelparadijs maakt. Insectenrijk hooiland, een modderpoel, nieuwe aanplant van fruitbomen, bloembedden, een kruidentuintje... De kerkuilen hebben het allang gezien: het leven is hier goed!

Jouke Altenburg

De graan- en kruidenakker biedt veel vogelsoorten jaarrond voedsel.

Agrarische Natuurvereniging Lopikerwaard Actief voor jaarrond natuur

De Agrarische Natuurvereniging Lopikerwaard startte in 2011, met steun van Vogelbescherming, een boerenzwaluwproject. Een half jaar later somt gebiedscoördinator Leo Kramer de indrukwekkende resultaten op. Bijna 100 leden bezochten de lezing van boerenzwaluwkenner Bennie van den Brink. Zo'n 25 vrijwilligers keken op ruim 500 erven rond; ze vonden ruwweg 1900 legfels. In ongeveer vijftig stallen zijn op geschikte plaatsen 150 nesthulpen aangebracht.

Velden vol vlinders en libellen

Leo Kramer laat nog een ander project van ANV Lopikerwaard zien: twee graan- en kruidenvelden van elk ruim één hectare. Er vliegen vlinders en libellen rond: prachtig kleurrijk vogelvoer. Een gele kwikstaart alarmeert, een troep ringmussen scharrelt kwetterend in het rond, een vrouwtje bruine kiekendief speurt naar een 'snack'. Deze graan- en kruidenvelden bieden het hele jaar voedsel, veiligheid en nestgelegenheid. Dat kan alleen maar positieve effecten hebben op de vogelstand in de wijde omtrek. In het interview met ANV Wierde en Dijk op pagina 7 in dit blad kunt u lezen hoe zoiets ook op een erf kan worden uitgevoerd.

Een van die stallen is van melkveehouder Cor Kromwijk in Lopik. Enthousiast toont Cor een gebruikte nesthulp in zijn splinternieuwe pinkenstal. Het nestplankje is niet onder het metalen dak geplaatst maar tegen een houten balk van de opslagvliering. Ook tijdens warm weer loopt dit nest zo geen gevaar voor oververhitting. En het werkt: er is een gezond stel boerenzwaluwjongen uitgevlogen. De oude boerderijdeel is pas echt een zwaluwparadijs. Elk voorjaar verwijderd Cor het bovenraam, zodat de zwaluwen altijd naar binnen kunnen. Hoewel er geen vee meer in de oude deel staat, heeft hij maar liefst dertien paartjes geteld. "We zijn erg blij dat ze blijven komen." Met de open mesthoop, de erfbeplanting, de notenbomenlaan door de weilanden naar de Lekdijk, het buiten lopende vee en de modderpoel doet Cor er alles aan om het de zwaluwen naar de zin te maken. Kortom, het boerenzwaluwproject van ANV Lopikerwaard is een groot succes.

'We zijn erg blij dat de boerenzwaluwen blijven komen.'

Cor Kromwijk

Leo Kramer en Cor Kromwijk

foto: Jouke Altenburg

Jaar van de Boerenzwaluw groot succes!

Het Jaar van de Boerenzwaluw (2011) liet zien hoeveel mensen begaan zijn met onze acrobaat van het erf. "Een vogel waar je geen verrekijker voor nodig hebt om er toch heel dichtbij van te kunnen genieten," aldus Nico van Paassen, weidevogelboer in Den Hoorn (Z-H). Veel vogelaars die in 2011 op erven kwamen tellen waren aangenaam verrast door de trots van boeren en buitenlui op 'hun' zwaluwen.

Stichting Hirundo

De Stichting Hirundo, opgericht in 1989, doet ornithologisch onderzoek en ontplooit educatieve activiteiten. Speerpunt is de boerenzwaluw (*Hirundo rustica*) die haar naam heeft gegeven aan de stichting. Er zijn veel activiteiten ontwikkeld om de soort te beschermen en in stand te houden. Informatie over de stichting en haar programma's zijn te vinden op de website

www.boerenzwaluw.nl.

Jaarlijks roepen SOVON Vogelonderzoek Nederland en Vogelbescherming Nederland één vogelsoort uit tot 'soort van het jaar'. Daarmee willen deze organisaties meer kennis verzamelen over deze vogelsoort voor een effectieve bescherming. Ook willen ze mensen op verschillende manieren de gelegenheid geven mee te doen. Het Jaar van de Boerenzwaluw wilde verder een brug slaan tussen de verschillende (vrijwilligers)organisaties die actief zijn voor de

natuur in het landelijk gebied, zoals Agrarische Natuurverenigingen, Landschapsbeheer en vogelwerkgroepen.

Verschillende organisaties kwamen in het Jaar van de Boerenzwaluw al vóór het broedseizoen in actie, zoals IVN Nijkerk en ANV de Utrechtse Venen. Zij hingen nesthokjes op onder bruggen en in jachthavens; een alternatief voor het afnemende aantal geschikte veestallen. Tientallen organisaties hielden informatieve 'boerenzwaluwavonden' voor hun leden.

Geslaagde tellingen

De deelname aan de verschillende boerenzwaluw tellingen overtrof alle verwachtingen. Aan de 'publiekstelling' kon iedereen meedoen: paardenhouder, boer, Agrarische Natuurvereniging of burger. In het kader van die 'publiekstelling' zijn maar liefst 16.500 bewoonde boerenzwaluw nesten gemeld, verspreid over ruim 2800 locaties. Een groot succes.

Boerenzwaluw Jolke Altenburg

Bedelende boerenzwaluwjongen Bennie van den Brink

De boerenzwaluw op Beleef de Lente

Eén van de webcams van Beleef de Lente stond in 2011 op een boerenzwaluw nest gericht. Beleef de Lente-kijkers hebben € 2281,- voor de boerenzwaluw bijeengebracht. Het geld is besteed aan het onderzoek naar de trekroute van de boerenzwaluw met geolocators.

 www.beleefdelente.nl
Volg vanaf 1 maart de boerenzwaluw

Zo'n 180 gebieden van elk ruim zes vierkante kilometer werden helemaal uitgekamd op boerenzwaluwen. Een deel van deze gebieden is in 1993 ook geteld, zodat de resultaten vergeleken kunnen worden. Uit de eerste gegevens blijkt dat ook paardenstallen in het landelijk gebied echt van belang zijn voor de huisvesting van boerenzwaluwen.

De boerenzwaluw in 2012

De publiekstelling blijft! Ook in 2012 kan iedereen tussen 20 mei en 15 juni, en tussen 1 en 20 juli, bewoonde boerenzwaluw nesten doorgeven op www.jaarvandeboerenzwaluw.nl. Alle tellingen van het Jaar van de Boerenzwaluw worden uitgewerkt in een verslag dat medio 2012 digitaal door SOVON en Vogelbescherming zal worden verspreid.

Ga door met zwaluwen tellen en beschermen!

Zwaluw als wetenschappelijk medewerker

'Dankzij de geolocator kunnen we straks de boeren-zwaluw beter beschermen.'

Johan Drop

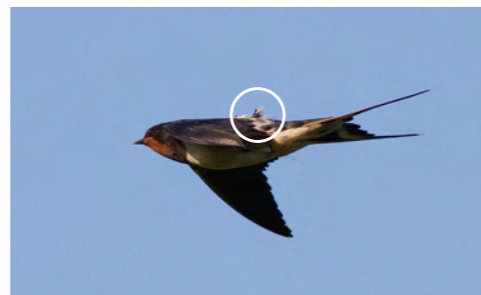
Vogelonderzoek gaat met zijn tijd mee. Honderd jaar geleden werden de eerste vogels gevangen en voorzien van een genummerde ring. Dit gebeurt nog steeds, maar tegenwoordig worden ook geavanceerde high-tech middelen ingezet. Zoals de geolocator.

Johan Drop uit Fleringen ringt al meer dan twintig jaar boerenzwaluwen, maar is in Noordoost-Twente ook bekend als de man van steen- en kerkuilen, weidevogels, huiszwaluwen en ervogels. Hij is secretaris van de Natuur- en Vogelwerkgroep De Grutto en kent veel boeren en buitenlui in de regio. Andersom geldt dat ook trouwens. Met hem bezoeken we de boerderij van Bernard Bijen in Weerselo, met een stal die dateert uit 1747. Door het openstaande raam vliegen boerenzwaluwen in en uit en de 81-jarige bewoner geniet zichtbaar van 'zijn' zwaluwen.

Geolocator als een logboek

Gepassioneerd vertelt Johan Drop over zijn boerenzwaluwwerk. "Vanaf 1992 zijn er in ons werkgebied zo'n 16.000 boerenzwaluwen geringd, waaronder ongeveer 2000 nestjongen hier bij Bijen. Daarvan komt een klein aantal het volgende jaar terug om te broeden, want in het eerste jaar sneuvelen er altijd heel veel. Van vogels die geringd zijn, vang je maar een fractie terug. En dan nog weet je alleen maar dat die ene vogel op en neer naar Afrika is gevlogen. Wat er allemaal onderweg gebeurt, daar hebben we geen idee van."

Maar daar komt hopelijk verandering in. We staan aan het begin van een nieuw tijdperk. Drop: "In 2011 hebben we met steun van Vogelbescherming Nederland bij tien vogels een geolocator aangebracht. Dat gebeurde op nog vier andere plaatsen: in totaal bij vijftig vogels. De geolocator is een chip die de lichtintensiteit en het exacte tijdstip van meting dagelijks opslaat. Daarmee kan globaal de plaats worden bepaald. Wanneer we volgend jaar zo'n vogel terugvangen kunnen we alle opgeslagen informatie van de chip downloaden. Hiervan kunnen analyses worden gemaakt van de afgelegde route, de vliesnelheid, welke gebieden onderweg zijn bezocht enzovoort. Dan worden we heel veel wijzer en kunnen we in de toekomst onze beschermingsactiviteiten daar op afstemmen." Bernard Bijen vindt het prima: "Boeren-zwaluwen brengen immers geluk."

Boerenzwaluw Jolke Altenburg

De geolocator is als een rugzakje vastgemaakt

Anna's tuin: van weiland naar vogelparadijs

In het Achterhoekse dorpje Sinderen staat een boerderij met een prachtige vogelvriendelijke tuin. Anna Kemp en haar partner Aart Stans kochten de boerderij met twee hectare weiland in 2008. In korte tijd hebben ze samen een paradijselijke tuin gecreëerd, die vogels, vlinders, bijen én mensen aantrekt.

Op de volgende pagina staat het ontwerp van Anna's tuin. De sleutel voor een natuurvriendelijke tuin ligt volgens Anna in gelaagdheid. "De eerste laag is water. Daar begin je mee met een tuinontwerp. Waar ligt of maak je het laagste punt van de tuin? Daar kan mooi een paddenpoel of vijver komen. In een kleinere tuin zijn vogels ook geholpen met een stenen schaal waar ze kunnen drinken en baden. De volgende laag is korte vegetatie zoals een gazon of weiland, daarna de kruiden en vaste planten, vervolgens de struiken en tot slot de bomen.

Elke vogel, elk insect heeft zijn eigen voorkeur. Variatie is bij de inrichting van erf of tuin dan ook van het grootste belang. Voor vogels draait het erom dat ze het hele jaar kunnen rekenen op voedsel, veiligheid, nest- en schuilgelegenheid. In de ideale tuin staan hoge en lage kruiden en planten, die elkaar afwisselen in bloeiperiode. Dat garandeert volop insecten en er zijn steeds zaden en bessen beschikbaar als voedsel voor vogels. Dichte struiken zoals een beuken-, meidoorn- of ligusterhaag vormen een goede schuil- en rustplaats. Als je tuin groot genoeg is, plant dan één of meer bomen; vogels kunnen hun nest bouwen in een boomholte, schuilen in een takkelsel, van de vruchten eten of hoog in de top zingen."

Vogelparadijs

boerenwaluw

muizenruiter (7)

takkenril met merel (2)

stapelmuur (4)

vijver

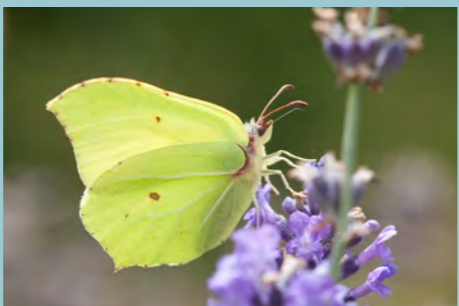
1. entree natuurtuin	13. bijentuin
2. takkenril	14. moestuin
3. voedertafel	15. kas
4. stapelmuur	16. bijenstal
5. mussen-zandbad	17. kruidentuin
6. wilde bloemenheuvel	18. jeu de boulesbaan
7. muizenruiter	19. mussenboom
8. dood-hout-leefstapel	20. vuurplaats
9. vlindertuin	21. terras
10. geriefhoutbosje	22. parkeerterrein
11. geurtuin	23. mestvaalt
12. bijenhôtels	24. boerderij/theeschenkerij

bijentuin (13)

bijenhotel (12)

vlindertuin (9)

Zelf aan de slag

Muizenruiter (7)

Een muizenruiter dient als onderkomen voor muizen. Uilen weten al snel dat hier een lekker hapje te halen valt. De muizenruiter is een driehoek van drie staande stokken met drie dwarsstokken aan de basis. Bouw de ruiter in de buurt van een notenleverancier zoals hazelaar of walnoot. Leg een dikke laag stro op de bodem, strooi daarover wat graan of oude noten. Vul op met snoeihout. Het geheel laat je begroeien met een klimplant of dek je af met hooi. Anna: "De steenuilen houden er in de winter regelmatig de wacht. Aan de achterkant van de schapenschuur hangt een steenuilennestkast, die ze vaak bezoeken."

Vlindertuin (9)

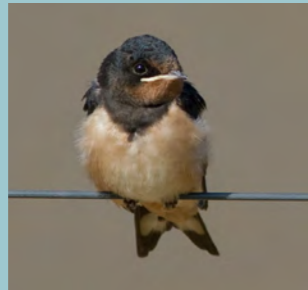
Bijen en vlinders komen natuurlijk ook af op Anna's vlindertuin. Planten die hier staan zijn onder andere buddleja, valeriana, zeepkruid, marjolein, kogeldistel, boerenwormkruid en slangenkruid.

Tip van Anna: zaai vogelvoer in de border met vaste planten! In het voorjaar krijg je prachtige kleurrijke bloemen waar insecten op af komen en in het najaar is het zaad beschikbaar als vogelvoer.

Bijentuin (13)

Het bijenhotel staat in de buurt van de bijentuin waar veel hommels, honingbijen en wilde bijtjes op af komen. In een beschut deel van de tuin, waar de zon veel schijnt, staan vroege bloeiers zoals sneeuwkllokjes en smeerwortel, en late bloeiers zoals herfstasters en sedum. De bloemen zijn allemaal wit, geel, blauw of paars; bijen bezoeken geen rode bloemen.

Nieuwe bewoner

"Verrassende nieuwe broedvogel op het erf: de boerenzwaluw. Door simpel het oude hooiluk open te zetten konden ze een nest maken in de voormalige stal waar ze tweemaal succesvol hebben gebroed!"

Bijenhotel (12)

Anna: "Je kunt goed zien dat veel gaatjes gevuld zijn door de 'wilde' bijen. Elke bijensoort heeft zijn voorkeur voor afmeting en materiaal (hout, steen). Het bijenhotel is een nestgelegenheid voor wilde bijtjes. Het gaat niet goed met deze onmisbare bestuivers, dus alle hulp is welkom!"

Takkenril (2)

"Van het snoeihout van de knotwilgen hebben we een takkenril gemaakt van negen meter lang. Een ideale schuil- en broedplaats voor winterkoninkje, merel, roodborst en heggenmus. Ze zaten er meteen in!"

Water

In het midden van de vijver ligt een eilandje. Een omgevallen knotwilg vormt de verbinding met de langzaam aflopende oever. De vijver is kraakhelder en barst van het waterleven: kikkers, padden, schaatsenrijders, bootsmannetjes, stekelbaarsjes en mooie waterplanten. Scherend over het water nemen boerenzwaluwen een slokje water.

Meer informatie over:

- **Vlindervriendelijke tuin:** www.vlinderstichting.nl
- **Draachtplanten voor bijen:** www.draachtplanten.nl
- **Muizenruiter en takkenril:** www.steenuil.nl (kijk bij maatregelencatalogus)
- **Bijenhotel:** www.bijenhotel.nl
- **Anna's theeschenkerij en adviesbureau:** www.natuurlijk buiten.nl

Broedseizoen 2011: wisselend resultaat

Het weer in het broedseizoen van 2011 toonde twee totaal verschillende gezichten. Het voorjaar was warm en droog. De echte zomermaanden waren naar verhouding koud en vooral heel nat. De zomer van 2011 was zelfs de natste ooit in de meteorogeschiedenis. Dat wil overigens niet zeggen dat in elke regio bovenmatig veel regen is gevallen.

Torenavalk

De torenvalk is een echte muizenspecialist. De muizenstand wisselt van jaar tot jaar. Het broedsucces daarom ook. In de loop van 2011 nam in verschillende regio's de muizenstand toe. Dat zorgde voor meer succesvolle broedpogingen en meer jonge torenvalken per legsel dan in 2010. De lange termijntrend van de torenvalk blijft echter negatief. De huidige stand is ongeveer de helft van die van 1990.

Steenuil

In grote delen van Nederland was 2011 een gemiddeld jaar voor de steenuil. Wat voedsel betreft was het in de meeste steenuilregio's geen goed muizenjaar. Onderzoekers vonden in de nesten weinig muizen als prooivoorraad. Door het lage muizenaanbod was in veel gebieden het aantal eieren per nest wat lager dan in andere jaren. Toch viel het broedsucces over het algemeen niet tegen. Gemiddeld vlogen zo'n drie jongen per geslaagd nest uit. De steenuilen wisten kennelijk te profiteren van het grote aanbod van kleine prooidieren in het warme en droge voorjaar, zoals rupsen en (mei)kevers. In Twente werd een heel bijzonder nest aangetroffen; in een konijnenhol in een houtwal. Hier is met succes gebroed. De uilen verkozen deze ongebruikelijke plek boven de nestkast in een boom, 50 meter verderop.

Kerkuil

In de winter 2010/2011 viel in een aantal regio's een dik pak sneeuw. De kerkuilen konden daardoor geen muizen meer vangen. Dat leidde vooral tot grote sterfte onder de jonge vogels. Maar ook de oudervogels met een eigen territorium werden flink getroffen. Dat leidde in 2011 tot een veel lager aantal broedparen in bijvoorbeeld Zuid-Limburg en Friesland. Deze paren gingen vaak pas in de zomer tot broeden over. Gelukkig wel met grote legsels. In de regio's waar weinig sneeuw is gevallen gingen de paren redelijk vroeg tot broeden over. Al met al is 2011 een redelijk kerkuilenjaar geworden.

Torenavalk met prooi Martin Mollet

Boerenzwaluw

In het Jaar van de Boerenzwaluw kwamen de eerste zwaluwen vroeg aan, dankzij goede overwinteringsomstandigheden in Afrika. De hoofdmacht arriveerde echter later dan gemiddeld. Zij werden tijdens de trek opgehouden door een hardnekkig slechtweergebied boven Zuid-Europa. De prachtige meimaand zorgde voor veel geslaagde legsels. Boerenzwaluwparen moeten echter meer dan één legsel groot krijgen om de soort in stand te houden. Ze troffen het niet met de zomermaanden. Bovengemiddeld veel tweede legsels mislukten gedeeltelijk of helemaal door kou en voedselgebrek.

Steenuilenvrouwtje Jouke Altenburg

Bevlogen bezoekers

De kans is groot dat u, als u een nestkast voor steenuilen op het erf heeft hangen, in het broedseizoen bezoek krijgt van een vrijwilliger die de nestkast controleert. Als er jongen in zitten worden deze gemeten en gewogen, en krijgen ze een ring om. De terechte vraag die vaak door erfbewoners wordt gesteld luidt: wat is het nut van deze nestcontroles en wat gebeurt er met de verzamelde informatie?

STONE Steenuilenoverleg Nederland

STONE is een landelijke werkgroep die zich inzet voor onderzoek en bescherming van steenuilen. Een netwerk van vele honderden enthousiaste vrijwilligers spant zich in om de steenuil te behouden.

www.steenuil.nl

Het doel van nestonderzoek is om een vinger aan de pols te houden. We willen weten of er voldoende aanwas is voor een stabiele steenuilenpopulatie. Bovendien levert zo'n onderzoek veel kennis op over steenuilen; die kunnen we gebruiken voor bescherming.

Het mobiele consultatiebureau

Met het broedbiologisch onderzoek wordt informatie verzameld over de reproductie. De nestcontroleurs tellen onder meer het aantal eieren en het aantal uitgevlogen jongen per nest. De jongen worden gemeten

en gewogen. Met de STONE-handleiding kan de groei en conditie van de steenuiljongen worden bepaald. Niet vreemd dus dat vaak de vergelijking wordt gemaakt met het consultatiebureau voor kinderen! Ook brengen veel nestcontroleurs de prooiresten van muizen en andere gewervelde prooidieren op naam. Dat is een belangrijk onderdeel van het onderzoek naar de menukeuze van steenuilen.

Om voldoende informatie te verzamelen worden per broedseizoen meestal twee tot vier bezoeken aan een nest gebracht. Steenuilen zijn gelukkig tolerant voor korte verstoringen. Steenuilvrijwilligers werken aan de hand van een gedragscode. De nestcontroles in de broedperiode hebben dan ook niet tot gevolg dat het legsel of de jongen in de steek worden gelaten. De bezoeken duren meestal niet langer dan een kwartiertje. STONE werkt samen met SOVON Vogelonderzoek Nederland om deze gegevens te analyseren.

www.beleefdelente.nl
Vanaf 1 maart genieten van het intieme leven van de steenuil

Inmiddels zitten er over een periode van ruim dertig jaar zo'n 10.000 nestkaarten in de landelijke databank.

Om door een ringetje te halen

Onderzoekers met een speciale vergunning van het Vogeltrekstation mogen de jonge uilen van een aluminium ring voorzien, waarmee de vogels individueel herkenbaar zijn. Jonge steenuilen kunnen worden geringd als ze een dag of tien oud zijn. Het kniegewricht is dan voldoende dik zodat de ring er niet meer overheen kan schuiven. De diameter van de ring is afgestemd op de maximale pootdikte, zodat de ring ook bij een volwassen uil niet klem kan gaan zitten. Met ringonderzoek krijgen we belangrijke informatie over verplaatsingen, sterfte en overleving van steenuilen. Alle ringgegevens worden verwerkt door het Vogeltrekstation, dat de 'burgerlijke stand' van de geringde Nederlandse vogels beheert.

Wat leert onderzoek?

Uit de reproductie- en ringgegevens leerden we onder meer dat de Nederlandse steenuilenpopulatie onder druk staat. Er mislukken meer broedsels, er vliegen minder jonge steenuilen uit en steeds minder jongen halen de voortplantingsleeftijd dan veertig jaar geleden. STONE wil in samenwerking met onderzoeksinstituten en vrijwilligers de komende jaren meer inzicht krijgen in de oorzaken van deze zorgelijke trends. Aan vrijwilligers wordt bijvoorbeeld gevraagd nauwkeurig de oorzaken van het mislukken van nesten te registreren.

Erfwijzer steenuil

Vrijwilligers kunnen u als erfbewoner tips geven over maatregelen om de jonge, uitgevlogen uiltjes van geschikte schuilgelegenheden te voorzien. Of hoe u op het erf de voedselsituatie verbetert. De Erfwijzer Steenuil is hierbij een handig hulpmiddel. Vraag ernaar bij uw vrijwilliger of download van www.steenuil.nl.

Steenuil ringen Jouke Altenburg

Iedereen kan een waardevolle bijdrage leveren aan het ringonderzoek, door vondsten van (dode) geringde steenuilen te melden. Vindt u een geringde vogel, lees dan de ring af, noteer de vindlocatie en omstandigheden en geef die door aan het Vogeltrekstation via de website www.grieland.nl. Leuk om te weten te komen wat de leeftijd en herkomst van uw steenuil is! U kunt de informatie ook aan uw nestkastcontroleur doorgeven.

Beleef de Lentekijkers hebben in 2011 zo'n € 10.000 bijeengebracht. Het geld wordt besteed aan een steenuilenboekje voor kinderen van 10-12 jaar.

foto: Hans Peeters

Een aangekleed en praktisch erf

Op het biologische varkensbedrijf van Els en Bas Kruisselbrink in Westendorp is het goed toeven. Zowel voor de varkens die over een uitloopstal beschikken, als voor de ervogels. Het erf is landschappelijk aangeplant en dat stellen de vogels op prijs. En niet alleen zij. Ook voor de bewoners is het een prettige plek om te wonen. Een kale varkensschuur zonder aangekleed erf lijkt hen verschrikkelijk.

Els en Bas vertellen aan de keukentafel enthousiast hoe zij sinds 1986 hun erf hebben ingericht. Met veel struiken en planten, een rij knotwilgen en een heuse boomgaard. Ze hebben zelfs een sloot gegraven, omdat dit zo mooi in het landschap past. "De boomgaard is halfstam, maar als we het over konden doen zouden we liever een hoogstam hebben," geeft Els aan. Zij volgde een cursus natuurgroenbeheer en Bas werkt parttime bij de gemeente Aalten in de groendienst. Geen wonder dat hun erf zo fraai is.

'Het moet wel praktisch zijn, want we zijn ook een bedrijf.'

Els en Bas Kruisselbrink

Steenuil in de perenboom

Behalve bij de aanplant houden ze het gehele jaar door ook op andere manieren rekening met vogels. Zo hebben ze een opslag voor vaste mest en stro. Een garantie voor muizen in de winter en insecten in de zomer. En natuurlijk de steenuil, de eigenlijke reden van ons bezoek aan de Kruisselbrinks. "Er hing al jarenlang een steenuilkast in de kapschuur, maar die was nooit bezet. We hebben de kast toen verhuisd naar een perenboom en binnen drie weken was het prijs," vertellen Bas en Els trots. "Dit jaar broedt ons paartje steenuilen er al voor het vierde jaar op rij."

Behalve een waslijst aan ervogels die ze regelmatig zien, is ook de torenvalk een vaste bewoner. "Het paar broedt al twaalf jaar in de kast tegen de gevel. Eigenlijk is het daar allemaal mee begonnen." Els en Bas zouden niet zonder hun erf kunnen.

Spreeuw

Spreeuw Jouke Altenburg

Wat je van ver haalt is lekker. Met die gedachte lopen we aan heel wat alledaagse schoonheid voorbij. Zoals de spreeuw, die zó vanzelfsprekend is dat we er eigenlijk geen acht op slaan. Maar wat is het toch een mooie en wonderlijke vogel. En een uiterst gezellige kwebbel bovendien.

Ze kunnen heerlijk prevelen en de prachtigste fluittonen ten gehore brengen. Bovendien is de spreeuw een kunstig imitator van allerlei andere vogelgeluiden. De spreeuw vertoont van oorsprong trekgedrag. Maar sommige zijn honkvast en blijven jaarrond op het erf. Dan kun je getuige zijn van de wonderlijke overgang van het gespikkelde winterkleed naar het zomertenuet. Vanaf december slijten de witte 'sneeuwvlokjes' op de zwarte borst. De donkere

snavel kleurt al wat geel. Rond maart is de metamorfose naar het bruidskostuum voltooid. Je ziet de prachtigste kleuren groen en purper, overgoten met een metaalachtige glans. Het eigenwijze snaveltje kleurt dan prachtig citroengeel. Een paartje spreeuwen op het erf is beslist een aanwinst. En als dank ontdoen ze het weilte of gazon van de larven van de langpootmug! Met een decoratieve, aardewerken spreeuwenpot helpen we ze aan huisvesting.

Vink

Vink Jouke Altenburg

Lekker bezig zijn op het erf, lentezonnetje erbij en op de achtergrond de herhaaldelijke 'slag' van de vink, wat een feest! Wel zes keer per minuut slaat de vink zijn slag. Een alleraardigst wijsje, dat Duitsers wel omschrijven als 'Wie, wie, wie, wie hab' ich dich lie-ieb'.

De vink bewoont van oorsprong bossen, maar voelt zich inmiddels volop thuis op erven en in het stedelijk groen. Het is een van de meest verspreide broedvogels van ons land. Tussen de 600.000 en 700.000 paartjes brengen hier jaarlijks hun kroost groot. In het broedseizoen eten vinken vooral rupsen, insecten en andere ongewervelde diertjes. Vanaf de nazomer schakelen ze over op beukenootjes en zaden. Ze zijn niet zo behendig om te balanceren op stengels

om zaden uit bloemresten te peuzelen. Ze struinen vooral de grond af, met een parmantig loopje en vaak in groepjes. We doen ze een plezier met zonnepitten of andere zaden op de grond, al komen ze ook wel op een grote voedertafel. Vanaf het voorjaar verwachten ze natuurlijk weer een insectenrijk erf!

Steenuilen onder de pannen Johan Driop

Landschapsbeheer Zeeland

Herstel streekeigen erven

Erven in Zeeland hebben een belangrijke functie voor natuur, landschap en cultuurhistorie. Veel erven hebben een lange historie en vaak ook nog een cultuurhistorische bebouwing. Daarnaast zorgt de beplanting voor een landschappelijke inpassing en natuurwaarde op het erf. Landschapsbeheer Zeeland werkt aan herstel van streekeigen landschapselementen op het erf. Leuk voor de bewoners en goed voor erfvogels.

V.l.n.r: Peter Boelée, Wiecki en Ben Wolff, Nanning-Jan Honingh

foto: Hans Peeters

Samen met Nanning-Jan Honingh en Peter Boelée van Landschapsbeheer Zeeland bezoeken we enkele erven in Zuid-Beveland. "Het kleinschalige landschap hier is zeer specifiek voor de streek en met het herstel van erven houden we daar nadrukkelijk rekening mee," vertelt Nanning-Jan, die als medewerker soortenbeheer verantwoordelijk is voor het project 'Herstel streekeigen erven'.

Meldt zich een kandidaat voor herstel van zijn erf, dan wordt gekeken of het erf voldoende groot is. En of er voldoende streekeigen landschapselementen (hoogstamboomgaard, poel, knobomen, hagen en laanbomen) hersteld kunnen worden of opnieuw aangelegd. Wordt een verzoek positief beoordeeld, dan maakt men

gezamenlijk een plan dat in aanmerking kan komen voor subsidie. Daarnaast helpt Landschapsbeheer bij het kiezen en bestellen van plantmateriaal en wordt deskundig advies bij de aanleg gegeven.

Uilenparadijs

Peter Boelée plaatst de ladder tegen een boom en klimt omhoog om een steenuil-nestkast te controleren. Even later staat hij weer beneden met een volwassen vrouwtje in de hand. Boelée wordt met zijn Bureau Natuurbelevens op parttime basis voor steenuilen ingehuurd door Landschapsbeheer Zeeland. Daarnaast is hij als vrijwilliger provinciaal coördinator voor de kerkuil. We bevinden ons op het erf van de riante boerenhoeve 'Hof den Dierik' in Oudelande. Bewoonster Heleen Kok-van der Brugge vertelt vol liefde over de vogels op het erf. "In de schuur broedt ook een kerkuil en onlangs heeft Peter vijf jongen geringd. Wat zijn die uilskuikens ontzettend lelijk en ze stinken enorm. Maar om oog in oog te staan met die kleine wezentjes was zó bijzonder."

"Vorig jaar hebben we de kerkuilkast verplaatst," zegt Boelée. "De meeste kasten hangen in de nok van de schuren, met alle risico's van dien als je er naar toe moet klimmen. Kerkuilen hoeven helemaal niet zo hoog, daarom bevestigen we ze – waar dat kan – een aantal meters lager." Wanneer we van het erf afrijden vliegt een groene specht luid roepend over.

'Het kleinschalige landschap hier is zeer specifiek voor de streek.'

Nanning-Jan Honingh

Kleinschalig Zeeuws landschap Hans Peeters

Logeren bij de steenuil

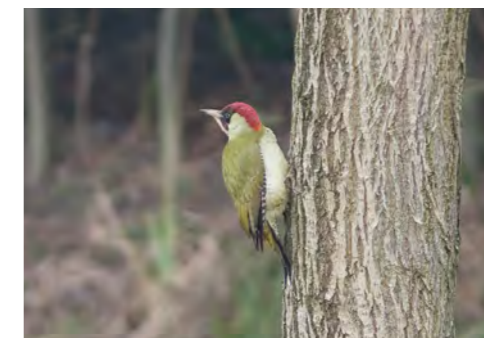
In theeschenerij 'De Witte Hoeve' in Ovezande kan men ook terecht voor Bed & Breakfast. "Laatst kwam er iemand logeren, omdat hij op de website had gezien dat er een steenuil broedt." Lachend vertelt eigenaresse Wiecki Wolff hoe de man uit zijn dak ging, toen hij de vogel daadwerkelijk zag. Samen met haar man Ben heeft ze het 2,2 hectare grote erf omgetoverd in een groene oase. "Dankzij de hulp en subsidie van Landschapsbeheer Zeeland hadden we de mogelijkheid om onze plannen uit te voeren." We zien hagen, knobomen en een grote variatie aan hoogstamfruitbomen. De trots van Wiecki en Ben is het kersenlaantje, dat tijdens de bloei oogt als een trouwlaantje. Tientallen vogels huizen op hun erf, waaronder grote bonte en groene spechten, kauwen en vinken. Er hangen meer dan twintig nestkasten en het snoeihout legt men op rillen voor vogels, egels en muizen.

Lommerrijk erfgoed

Tot slot bezoeken we, eveneens in Ovezande, de monumentale boerderij en paardenstalling 't Hof Acht is meer dan Duizend'. Indrukwekkend is het lommerrijke erf met een rijke variatie aan beplanting, waar tal van vogels zich thuis voelen. Ook hier weer een paar steenuilen. "Zuid-Beveland is een bolwerk van steenuilen," vertelt Peter Boelée

niet zonder trots. En terecht, want mede dankzij hem en vele vrijwilligers gaat het hier weer goed met de soort. Op een bankje onder een grote treurwilg praten we nog wat na. Nanning-Jan Honingh uit zijn zorgen: "De overheidsbezuinigingen op landschapsbeheer dreigen onze erfprojecten de nek om te draaien. De Zeeuwse erven zijn uniek en geheel streekeigen. We willen en moeten dit blijven koesteren als cultureel erfgoed." Landschapsbeheer Zeeland verricht uitstekend werk voor de erfvogels en verdient alle steun.

Kijk ook op www.landschapsbeheer.nl; www.witthoeve.eu en www.thofachtismeerdanduzend.nl

Groene specht Louke Altenburg

Het Samenwerkingsverband Landschapsbeheer Nederland heeft in elke provincie medewerkers die kunnen adviseren over de aanleg en beheer van landschapselementen en de actuele subsidiemogelijkheden daarvoor. (030 234 5010)

Beleefbare boerennatuur

Op een lome zomerochtend vliegen boeren en oeverzwaluwen rond Kaas- en Zuivelboerderij Vanelly in het Gelderse Achterveld.

De koeien grazen achter een opvallende bult grond aan de erfrand. De grondbult is een broedwand voor oeverzwaluwen, gerealiseerd door agrarisch ondernemers Elly van Zijtveld en Gert van Middendorp met de Agrarische Natuurvereniging Vallei Horstee.

Tijdens het kaasmaken vertelt Gert enthousiast over de manier waarop Elly en hij hun idee van een goed en eerlijk boerenbedrijf realiseren. Het gaat hen om 'herkenbare kwaliteit' van landschap en natuur, hun bedrijfsvoering en de producten. Gert vindt dat koeien in de wei en beleefbare boerennatuur, zoals zwaluwen op het erf, echt meerwaarde hebben.

ANV Vallei Horstee won voor de oeverzwaluwwand een prijs van Vogelbescherming Nederland. Gert zette de vrijkomende

leemhoudende grond uit de nieuwe kaaskelder op een grote hoop en maakte aan de zuidwestzijde een steile kant. Zo'n tachtig oeverzwaluwparen profiteerden in 2011 van deze kans. Bezoekers van Landwinkel Vanelly hebben de kolonie van eind april tot augustus kunnen bekijken. IVN Barneveld-Lunteren bouwde namelijk een prachtige kijkhut. De ANV zorgde voor twee informatiepanelen.

Oeverzwaluwwand groot succes

Oeverzwaluwen graven van nature hun nestgangen in steile rivieroeveren. Daar kan deze kleinste zwaluwsoort veilig broeden. Maar ook speciale oeverzwaluwwandjes en gronddepots worden snel benut. Is dat bij een gronddepot niet de bedoeling, dan kan een aannemer de vestiging van oeverzwaluwen voorkomen door de grondhoop meteen af te vlakken. Oeverzwaluwen vinden dat dan geen veilige nestplek meer. Zo kan het werk tijdens het broedseizoen doorgaan en is er geen conflict met de Flora- en faunawet.

In maart 2012 zorgt Gert weer voor een verse steile kant aan de grondbult. Dan kunnen de bezoekers van boerderij Vanelly weer een broedseizoen lang genieten van oeverzwaluwen.

www.valleiboerderij.nl
www.valleiorstee.nl

Gert van Middendorp en Hans Veurink

Ooievaar

Parende Ooievaars Jolke Altenburg

Op warme dagen spreidt hij zijn machtige vleugels en laat zich moeiteloos optillen door de thermiek; hij is bekend als de bringer van geluk; en zijn voorkeur voor drassige graslanden verradt zijn plattelandskarakter. De ooievaar, een oer-Hollandse vogel om te koesteren. En dat doen er gelukkig velen. Dankzij het ooievaarsproject van Vogelbescherming en de inzet van heel veel vrijwilligers kunnen we weer volop van ooievaars genieten. In 1970 was de soort bijna uit Nederland verdwenen. Inmiddels telt ons land weer rond de 750 broedparen.

Als we de uiver met een gerust hart door de 21-ste eeuw willen loodsen, dan vraagt dat uiterste zorg voor ons landschap. Zoals herstel van natuurlijke grondwaterstanden, extensief beheer van gras- en hooilanden en aanleg van voedselrijke poelen. Voldoende nestgelegenheid is ook een punt van aandacht. Wie in een 'goede' ooievaarsstreek woont, kan daarbij behulpzaam zijn. Grotere aantallen

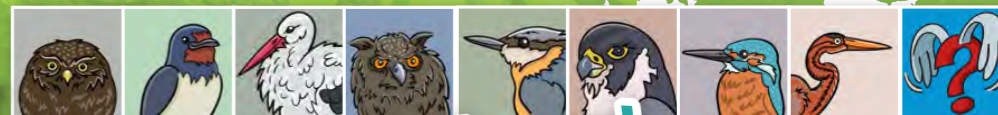
ooievaars komen we in ons land tegen langs de grote rivieren, in de veenweidegebieden rond Eernewoude (Fr.), het Drentse Reestdal, de kop van Overijssel en plaatselijk in het Groene Hart. Om de vogel te helpen aan nestgelegenheid, kan men te rade gaan bij de landelijke soortbeschermingsorganisatie STORK (Stichting Ooievaars Research en Knowhow). Op www.ooievaars.eu wijst

STORK de weg en geeft allerlei andere interessante wetenswaardigheden. Als er eenmaal een paartje ooievaars op het erf nestelt, dan liften andere soorten mee. De uivers leggen een imposante takkenbos aan, die met het jaar zwaarder wordt. Niet zelden vinden soorten als spreuuw, huismus en ringmus daarin een geschikt onderkomen. De ooievaars hebben tegen deze onderburen geen bezwaar.

Ook de aanleg van een 'paddenpoel' met flauwe oevers is aan ooievaars wel besteed. En al stappen er wellicht niet direct ooievaars rond, zo'n poel creëert weer een geheel eigen flora en fauna op het erf. Bovendien komen er allerlei vogels drinken en bieden de modderige oevers nestmateriaal aan soorten als huis- en boerenzwaluw. Maatregelen nemen voor ooievaars heeft dus beslist meerwaarde!

Vogels op je erf én op

Beleef de Lente
Junior

doen!

Sommige van de vogels die je op je erf hebt zijn ook te zien op de webcams van Beleef de Lente junior: www.beleefdelentejunior.nl. Je kunt daar ook allerlei leuke spelletjes en opdrachten downloaden, of informatie vinden voor een spreekbeurt. Volg je favoriete vogel nu ook via Hyves of Facebook en deel het met je vrienden.

Boodschappen doen

Jonge, jonge, die ouders hebben het er maar druk mee. Wat eten die jongen veel! Op deze bladzijde zie je acht lijstjes met boodschappen. Die moeten de ouders bij elkaar scharrelen. Weet jij welk lijstje bij welke vogel hoort? Vul de naam in.

boerenzwal

steenuil

ijsvogel

oehoe

purperreiger

boomklever

slechtvalk

ooievaar

- handjevol muggen
- vier lekker dikke huisvliegen
- tien strontvliegen

- een vette duif
- twee merels
- stuk of acht spreeuwen

- een mok meikevers
- drie hele muizen
- twee paar mussen

- handjevol visjes
- tien kikkervisjes
- een potje libellenlarven

- vijf bruine ratten
- twee vette duiven
- een stekelig egeltje

- tien muizen (met staart)
- twaalf kikkers
- zestien regenwormen

- een zak noten
- handjevol insecten
- een trosje zaden

- zak vol vis
- vijf kikkers
- een potje libellenlarven

Reizen of blijven?

Sommige vogels blijven het hele jaar in ons land, andere gaan 's winters naar het zuiden. Hoe zit het met onze webcam-vogels? Zoek uit wat ze zeggen. Knip de tekstballonnen uit en plak ze bij de juiste plaatjes.

boerenzwaluw

oehoe

ooievaar

boomklever

steenuil

slechtvalk

purperreiger

ijsvogel

Ik blijf het hele jaar thuis. Mijn vrouwtje ook. We gaan in de winter wel ons eigen gang.

In de herfst zoek ik mijn maten op. We gaan dan naar het zonnige Afrika. Daar zijn genoeg insecten. In de lente kom ik terug.

Ik blijf ook in de winter op mijn stek. Alleen als het hard vriest, moet ik op zoek naar water dat niet bevroren is. Hoe vang ik anders visjes?

Ik blijf het hele jaar hier. Sneeuw vind ik niet erg.

In de lente en de zomer ben ik hier. Nee, ik haal geen baby's. Dat is een sprookje.

Tegen de herfst trek ik naar het zuiden. In de lente zie ik mijn maten weer in het moeras.

Ik blijf het hele jaar hier. Overdag slaap ik graag in een knotwilg.

In de winter blijf ik in Nederland. Ik ga graag naar de kust om op vogels te jagen.

Ransuil

Een heerlijke lenteavond op het erf kan zomaar uitlopen op een latertje. Terwijl de melancholische merelzang langzaam wegsterft, dringt zich een scherp gepiep op. Het houdt maar aan! Zou het de schuurdeur zijn, bewegend in het avondbriesje, waarvan het scharnier nu toch écht eens geolied moet worden? Je zou het denken. Maar het kunnen even goed jonge ransuilen zijn. Hun ijl piepende bedelroep gaat de hele nacht door. Af en toe onderbroken door de aanvoer van een verse veldmuis, het stapelvoedsel van onze ransuilen.

Ransuil: Silvia Reichert/FN

De ransuil bewoont allerlei open landschapstypen, afgewisseld met bosjes of houtsingels. Hoewel de soort in vrijwel alle delen van ons land aanwezig is, zien we de laatste decennia een dalende trend. De geschatte populatie van 7.000 tot 10.000 broedparen eind jaren zeventig wordt niet meer gehaald; de huidige broedpopulatie schommelt rond de 5.000 tot 6.000. De oorzaken zijn divers, zoals aantasting van geschikt broed- en voedselgebied.

Willen we de ransuil op het erf een kans geven, dan houden we eksters en kraaien in ere. Ransuilen broeden namelijk graag in oude kraaien- en eksternesten. Ook maken ransuilen wel gebruik van een nest in een gevlochten kom van wilgentenen. Die bevestigen we op zo'n tien meter hoogte in een dichtbegroeide boom, op een rustige plek. Uiteraard hebben dit soort voorzieningen alleen zin als de omgeving rijk is aan prooidieren. Ransuilen jagen in weiden en moerassen,

maar ook wel in open bos en wegbermen. Het menu bestaat voornamelijk uit muizen, aangevuld met kleine vogels als huismus of groenling.

Buiten het broedseizoen zijn ransuilen op de slaappleaats groepsvogels. Broedvogels, trekkers en de eerstejaarsuilen rusten dan met soms wel enkele tientallen exemplaren bij elkaar in een vaste boom: de roestplaats. De uilen lijken de schuwheid van zich af te schudden en vertonen zich nu

ook bij bebouwing, in parken of op begraafplaatsen. Wie zo'n roestplaats in naaldbomen of kale loofbomen ontdekt, kan zich vergapen aan de magnifieke, boomschorsachtige schutkleur. Roestplaatsen worden vele jaren achtereen gebruikt, soms zelfs meer dan honderd jaar!

Vragen en suggesties

Ieder jaar bereiken ons na het verschijnen van 'Erfvogels in beeld' veel vragen. We hebben er enkele voor u uitgelicht.

Pimpelmees: Jouke Altenburg

Wat kan ik doen als een jong uit het nest is gevallen?

Jonge vogels die net uitgevlogen zijn, kunnen vaak nog niet goed vliegen. Daardoor zitten ze nogal eens op de grond. Het lijkt of ze verweesd zijn. Dat is meestal niet zo. U kunt jonge vogels het beste met rust laten. Vaak zijn de oudervogels in de buurt op zoek naar voedsel. Zodra u weg bent, komen zij weer te voorschijn om hun jongen te voeren. Vogelbescherming adviseert voor jonge gewonde vogels contact op te nemen met vogelasiel, dierenambulance of dierenarts. Zoek in geval van twijfel altijd eerst contact met een lokale vogelkenner of het Servicecentrum van Vogelbescherming (030 693 77 00).

Waar kan ik bouwtekeningen vinden van nestkasten?

Op www.vogelbescherming.nl staan onder 'vraag & antwoord' van twaalf vogelsoorten bouwtekeningen voor kasten. De juiste plaatsing van een nestkast (windrichting) is van groot belang. Kijk hiervoor ook op www.vogelbescherming.nl/tuinvogel/nestkasten.

Laat u bij specifieke nestkasten (roofvogels en uilen) adviseren door een vogelkenner. Zorg niet alleen voor nestgelegenheid, maar ook jaarrond voor voedsel door een natuurvriendelijk ingerichte en beheerde omgeving. Meer informatie: www.tuinreservaten.nl.

Wat kan ik doen tegen poeponverlast van spreuwen en zwaluwen?

Een plankje, circa dertig centimeter onder het nest, voor een vrije aanvliegroute, scheelt veel overlast. Poep op de grond kan eenvoudig worden opgevangen met een krant of stuk karton. Voor overnachtende vogels kan het plaatsen van een horizontale stok of draad boven een plek waar poep geen probleem is overlast voorkomen.

Colofon

Redactie
Hoofdredactie: Jouke Altenburg en Nadja Jansma
Tekstcorrectie: René de Vos en Cleo van den Oort
Redactie: Bennie van den Brink, Peter van Dam, Paula Huijgen, Johan de Jong, Ronald van Harxen, Hans Peeters, Hanneke Sevink en Pascal Stroeken.

Vormgeving
Studio Saiid & Smale
www.saiidsmale.com

Druk
Rotosmeets, Utrecht

Oplage
65.000

Foto's omslag:
Landschap: Jouke Altenburg
Boerenzwaluw: Jouke Altenburg
Torenvalk: Martin Mollet
Kerkuil: André Eijkenaar
Steenuil: Johan Drop

Foto's middenpagina's: Jouke Altenburg

Reacties naar
info@vogelbescherming.nl

Overname van artikelen en/of figuren mag alléén met voorafgaande toestemming van de redactie.

Organisaties
Vogelbescherming Nederland
030 693 77 99
info@vogelbescherming.nl
www.vogelbescherming.nl

Stichting Kerkuilenwerkgroep Nederland
0512 3031 74
www.kerkuil.com

STONE
Steenuiloverleg Nederland
06 1029 2877
stone@steenuil.nl
www.steenuil.nl

Stichting Hirundo
0525 6213 47
www.boerenzwaluw.nl

Werkgroep Roofvogels Nederland
035 54 210 19
info@werkgroeproofvogels.nl
www.werkgroeproofvogels.nl

AANBIEDING

VOORDEELPAKKET

NIEUW!

BESTSELLER!

Genieten en beschermen tegelijk. In onze webshop vindt u een uitgebreid assortiment mooie vogelartikelen. Van cadeauartikelen tot boeken en verrekijkers. Met uw aankoop helpt u bovendien mee aan de bescherming van vogels in Nederland. Want vogels zijn niet alleen leuk, we moeten er ook zuinig op zijn!

• **De Steenuil (boek)**
Beleef alle verhalen en wetenswaardigheden achter de bescherming van de allerkleinste uil in Nederland met dit nieuwe boek.

Ledenprijs € 20,65
niet-leden (€ 22,95)

• **Stern 8x42**
Beter vogels kijken en herkennen? Budgetvriendelijke allround verrekijker met hoge lichtopbrengst. Inclusief tas en luxe draagriem en 10 jaar garantie.

Ledenprijs € 148,50
(niet-leden € 165,-)

• **Hulpnest boerenzwaluw**
Wil u de boerenzwaluwen rond uw erf een handje helpen? Breng dan enkele van deze nestkommetjes aan. Gemaakt van duurzaam FSC hout en houtbeton.

Prijs € 7,50

• **Vogelbescherming dominospel**
Grappige illustraties maken dit dominospel zo bijzonder. Geschikt voor jong en oud en goed voor meerdere uurtjes speelplezier!

Ledenprijs € 6,75 (niet-leden € 7,50)

• **CD's vogelgeluiden**
Herken de meest voorkomende vogels aan hun natuurlijke zang. Overzichtelijk gerangschikt naar leefgebied. Vier CD's voor de prijs van drie!

Ledenprijs € 29,55 (niet-leden: € 32,85)

BEZOEK VOOR MEER AANBIEDINGEN EN ARTIKELEN ONZE WEBSHOP: WWW.VOGELBESCHERMING.NL/WEBSHOP

Het Servicecentrum helpt u graag verder met uw vogelvragen!

www.vogelbescherming.nl/service&vragen

030 - 693 7700

Uw contactpersoon:

Erfvogels in Beeld is een gezamenlijke uitgave van Vogelbescherming Nederland, Stichting Kerkuilen Werkgroep Nederland, Stichting STONE – Steenuilenoverleg Nederland, Stichting Hirundo en de Werkgroep Roofvogels Nederland. Deze nieuwsbrief is bedoeld voor bewoners van het landelijk gebied en wil een lans breken voor erfvogels. Het verschijnt eenmaal per jaar, dit is de vierde editie.

Het werk van Vogelbescherming Nederland wordt gesteund door de Nationale Postcodeloterij

Erfvogels in beeld 2012

